

**Mazowsze >> dla organizacji
pozarządowych >**

25^{lat} Mazowsze

Zadanie publiczne pn. „Powstanie styczniowe na Mazowszu Północno-Wschodnim” konferencja naukowa z okazji 160. rocznicy wybuchu powstania styczniowego dofinansowane zostało ze środków z budżetu Województwa Mazowieckiego.

Współorganizatorem wydarzenia był Powiat Ostrołęcki.

Powstanie styczniowe w Kurpiowskiej Puszczy Białej

January Uprising in Kurpiów White Forest

Na wstępie ustalmy zasięg terytorialny omawianych wydarzeń. Określenie Puszcza Biała odnosi się do terenów położonych w widłach Bugu i Narwi¹. W czasie powstania znajdowały się one w guberni płockiej, powiecie ostrołęckim i pułtuskim, obecnie wchodzi w skład trzech powiatów: ostrowskiego, wyszkowskiego i pułtuskiego. Ich rola w przygotowaniach do wybuchu walki zbrojnej i jej prowadzenia była bardzo istotna z kilku względów. Znajdowały się one stosunkowo blisko Warszawy, przy trakcie kowieńskim, przechodziła przez nie uruchomiona w 1862 r. kolej warszawsko-petersburska i szosa białostocka oraz szlaki przerzutowe na Litwę. Korzystny dla powstańców był fakt stosunkowo małego nasycenia wojskami rosyjskimi² oraz zwarte skupiska leśne i bagna. Zamieszkane były przez patriotyczną ludność, przeważnie polską (Kurpie, drobną szlachtę i chłopów pańszczyźnianych)³. Była także pewna ilość ludności żydowskiej i kolonistów niemieckich.

O powstaniu styczniowym na tym terenie pisali m. in.: Adama Dobroński⁴, Mieczysław Bartniczak⁵, Janusz Szczepański⁶ i Sylwester Szklarski⁷. Powstanie styczniowe w Puszczy Białej znalazło również swoje odbicie m. in. w twórczości naszego regionalnego pisarza, honorowego członka OTN Henryka Syski. W przedmowie do swej publikacji „Na wiązance z białej róży” pisze: *Wydarzenia roku 1863 w Puszczy Białej pospolicie zwane tu ruchawką, czekają na pełen obrachunek. Na licznych polach bitew, oczywiście na miarę powstania styczniowego, potyczek, starć podjazdów wywiadowczych, przemarszów i obozowisk leśnych młódź*

¹ Nazwa Puszcza Biała pochodzi z XX wieku, wcześniej ziemie te określano jako Puszcza Nadbużna, Południowa, Wyszkowska Brańszczykowska lub Biskupia.

² Tylko w Pułtusk znajdował się batalion piechoty, bateria artylerii i sotnia kozacka, a w Ostrowi bateria artylerii polowej.

³ Oprócz Polaków zamieszkiwali tu Żydzi oraz koloniści niemieccy.

⁴ A. Dobroński, *Brok i Puszcza Biała w latach 1815-1864*, w: *Brok i Puszcza Biała*, Ciechanów 1989, s. 84-117 oraz *Powstanie styczniowe*, w: *Dzieje Ostrowi Mazowieckiej do 1914 r.*, Ostrow Mazowiecka 2007, s. 73-92.

⁵ M. Bartniczak, *Powstanie styczniowe w Ostrowi Mazowieckiej i okolicy*, w: *Ostrow Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu*, Ostrow Mazowiecka, 1975, s. 99-161; *Bitwa pod Nagoszewem 3 czerwca 1863 r.* w „*Rocznik Mazowiecki*”, t. IV, 1972, s. 157-216; *Bitwa pod Stokiem*, w: „*Nauczyciel Krajoznawca na Mazowszu*”, t. 4, Warszawa 1964, s. 14-24.

⁶ J. Szczepański, *Powstanie styczniowe na ziemi pułtuskiej*, Warszawa-Pułtusk 1994.

⁷ S. Szklarski, *Partyzantka w Puszczy Białej w powstaniu styczniowym*, Ostrołęka 1981.

kurpiowska istotnie „kipiała siłą”, pospołu z młodzieżą okolicznej szlachty zagonowej. Warto by spisać te nie istniejące dziś kuźnie dworskie i wiejskie, gdzie sposobiono kosy, gwintowano dwururki, ostrzono szable, kuto bagnety i karczmy, w których pod hasłem „wolność, równość, niepodległość”, wyjaśniano chłopom słowa Rządu Narodowego o zniesieniu pańszczyzny⁸.

Przygotowując powstanie Centralny Komitet Narodowy⁹ wyznaczył Puszcę Białą jako jeden z dwóch rejonów koncentracji oddziałów polskich w Królestwie. Agitacja niepodległościowa i związana z tym praca konspiracyjna była dość ograniczona, głównym ośrodkiem była Ostrow¹⁰. Pracę agitacyjną prowadzili głównie późniejsi dowódcy oddziałów leśnych Wacław (Maksymilian) Broniewski, Karol Frycze, Ignacy Mystkowski i ks. Florian Jastrzębski. Ponieważ nie udało się na tym obszarze przeprowadzić mobilizacji i koncentracji powstańców toteż nie podjęto również żadnych zaczepnych akcji. Udało się jedynie uszkodzić szlak kolejowy. Pierwszą akcją bojową było wkroczenie powstańców do Ostrowi 1 lutego i zabranie kasy z magistratu. Na początku lutego w Puszczy Białej pojawił się oddział płk. Władysława Cichorskiego ps. Zameczek liczący około 600-700 osób. *Po klęsce siemiatyckiej – pisał Stanisław Zieliński – część oddziałów Zameczka wyruszyła w Płockie; tutaj pozostawał przez dłuższy czas Cichorski z 700 ludźmi, uwijając się między Wyszkowem a Ostrowiem. Ćwicząc nieustannie oddział, niepokoił wciąż nieprzyjaciela i tak d(nia) 22 lutego zabrał pieniądze magistrackie z magazynu solnego w Wyszkanie, w kilka dni później pieniądze magistrackie w tymże mieście, dwukrotnie napadł na pocztę i pieniądze skonfiskował.¹¹* Działania Cichorskiego ściągnęły uwagę wojska rosyjskich i 25 lutego z Pułtuszki wyruszył przeciw niemu oddział majora Golicyńskiego liczący około 500 żołnierzy (2 kompanie piechoty i sotnia kozaków). Do pierwszego starcia doszło w nocy z 27 na 28 lutego 1863 r. w Przetyczce gdzie oddział powstańczy z powodzeniem stoczył potyczkę z nieprzyjacielem.

W marcu na teren Puszczy przybył ppłk Zygmunt Padlewski, który z ramienia Rządu Narodowego przejął oddział „Zameczka” z ilością około 1 000 powstańców. Ponieważ zmobilizowane siły carskie pod dowództwem gen. Tolla liczyły 6 000 żołnierzy Padlewski wyprowadził swój oddział, przekroczył Narew w okolicach

⁸ H. Syska, *Na wiązance z białej róży*, Warszawa 1986, s. 17.

⁹ Po wybuchu powstania przemianowany na Rząd Narodowy.

¹⁰ W tym czasie nazwa miasta to Ostrow, dopiero w 1926 r. zmieniona na Ostrow Mazowiecki.

¹¹ S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863-1864, (województwo płockie)*, Ostrow 2014, s. 31.

Nowogrodu i dotarł do Puszczy Myszynieckiej. Po odejściu Padlewskiego powstaniem na tym terenie kierował Ignacy Mystkowski i Bronisław Deskur. Ignacy Mystkowski ur. w 1823 r. w Mystkach, w ziemi łomżyńskiej, podpułkownik, był inżynierem komunikacji kolejowej (pracował m. in. przy budowie kolei warszawsko-petersburskiej), aktywny działacz konspiracyjny, brał udział w Wiośnie Ludów, w powstaniu węgierskim, w stopniu porucznika, następnie studiował we Francji. Kilka dni po wybuchu powstania 27 stycznia na czele niewielkiego oddziału dokonał udanego ataku na straże rosyjskie pilnujące mostu na Liwcu i opanował miejscowość Łochów, a 6 lutego na czele oddziału kosynierów brał udział w bitwie pod Siemiatyczami. Dowodził w zwycięskiej bitwie pod Stokiem, po której został awansowany do stopnia podpułkownika oraz mianowany naczelnikiem wojennym powiatu pułtuskiego i przasnyskiego. W bitwie pod Kietlanką (13 maja) dwukrotnie ranny zmarł na polu bitwy. Żona Mystkowskiego Elżbieta Mystkowska także angażowała się w działania powstańcze. Była kurierką i sanitariuszką. Aresztowana, po rocznym pobycie w twierdzy warszawskiej trafiła na zesłanie.

Ciekawą postacią był Bronisław Deskur. Właściciel majątku na Podlasiu, naczelnik cywilny powiatu radzyńskiego, następnie województwa podlaskiego, od początku marca walczył w Puszczy Białej, w składzie pułku Ignacego Mystkowskiego, m. in. w bitwach pod Stokiem, Kietlanką i Łączką. Po otrzymaniu od Rządu Narodowego polecenia powrotu na Podlasie brał udział w walkach na terenie powiatu łukowskiego i zamojskiego. Aresztowany i osadzony w więzieniu w Ołomuńcu zbiegł i wyjechał do Drezna, następnie do Paryża i Lwowa. W 1890 r. na pięć lat przed śmiercią wydał materiały o powstaniu pt. „Do moich wnuków”¹².

W Puszczy Białej działał także oddział Władysława Wilkoszewskiego „Wiriona” i Konstantego Ramotowskiego „Wawra”. W czasie jednej z potyczek patrolu z partii Sieroszewskiego stoczonej pod Feliksowem-Kaczkowem z oddziałem Kozaków ciężko ranny został student Instytutu Leśnego Ludomir Benedyktowicz. Amputowano mu przedramię lewej ręki i dłoń prawej. Mimo tego kalectwa podjął studia malarskie w Warszawie u Wojciecha Gersona, potem cztery lata studiował w Monachium i rok w Krakowie (u Jana Matejki) zostając doskonałym malarzem. Malował, głównie pejzaże, w tym o tematyce powstańczej, przy pomocy metalowej obrączki zakładanej na przedramię prawej ręki. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości był szanowanym weteranem powstania, brał udział w obchodach

¹² M. Bartniczak, *Powstanie styczniowe w Ostrowi Maz. i okolicy*, [w:] *Ostrów Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu*, Warszawa 1975, s. 150-152; *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, s. 427.

kolejnych rocznic, miał rodzinę (w 1876 r. ożenił się z Marią Skalską), przyjaciół i udzielał się społecznie. W 1919 r. został awansowany do stopnia porucznika i odznaczony Krzyżem Virtuti Militari. Zmarł w Krakowie w 1926 r w wieku 82 lat. Był też autorem wiersza wzorowanego na Słowackim („Smutno mi Boże”):

Smutno mi Boże, żeś mi młodość moją

Zbroczoną we krwi, nieszczęściem naznaczył

Żeś ją hartowną przed tym ciosem zbroją

Okryć nie raczył

Aleś ją rzucił na Prokusta¹³ łóżę

Smutno mi Boże (...).¹⁴

Liczący około 1 200 powstańców oddział dowodzony przez Ignacego Mystkowskiego (od 17 marca 1863 r. wojskowego naczelnika powiatu ostrołęckiego) odniósł dwa zwycięstwa (po Stokiem i Laskowizną). Stoczona w nocy z 4 na 5 maja bitwa między kolumną carską księcia Tichomirowa na trakcie ostrołęckim w pobliżu wsi Stok. *Dowiedziawszy się w dniu 4.05, że z Ostrołęki do Ostrowia – relacjonował Ignacy Mystkowski – pod dowództwem kapitana Rynarzewskiego i Puchały-Cywińskiego wyszła jedna moskiewska kompania i 80 koni kawalerii, urządziłem koło Komorowa zasadzkę. Jakoż około godziny 2 w nocy nadszedł moskiewski oddział. Walka trwała przez godzinę Moskwa straciła 31 żołnierzy i podoficerów w zabitych, tudzież 2 oficerów i 6 żołnierzy rannych, których zabraliśmy ze sobą, udzieliliśmy im pomocy lekarskiej, niemniej 4 wziętych do niewoli¹⁵. W bitwie wzięty został do niewoli m. in. mjr Denisewicz, naczelnik ostrołęckiej komendy żandarmów i na rozkaz Mystkowskiego powieszony na sośnie w uroczysku „Moczydło”. Kilka miesięcy później syn majora Andrzej Denisewicz, dezerters z armii carskiej, poległ w walce z wojskiem rosyjskim.¹⁶*

Z bitwą pod Stokiem wiąże się osoba Konstantego Rynarzewskiego. Był on oficerem carskim w stopniu kapitana niżegorodzkiego pułku piechoty. Wciągnięty w zasadzkę wraz z kolumną wojsk rosyjskich 5 maja 1863 r. przez oddział Ignacego Mystkowskiego został wzięty do niewoli i przeszedł na stronę powstańców. Utworzył własną partię powstańczą i walczył na jej czele w Puszczy Zielonej odnosząc zwycięstwo nad Rosjanami 29 października od Czarnią. Został ostatnim

¹³ Prokust – mityczny zbójnik attycki.

¹⁴ Za: A. Dobroński, *Dzieje Ostrowi Mazowieckiej do 1914 r.*, Ostrow Mazowiecka 2007, s. 84.

¹⁵ *Tajna prasa*, cz. 1, s. 494-495.

¹⁶ Imię kapitana Andrzeja Denisewicza nosi jedna z ostrołęckich ulic na osiedlu Goworowska.

naczelnikiem wojskowym powiatu ostrołęckiego. W dniu 6 listopada w boju pod wsią Żelazna został śmiertelnie ranny. Jego imię nosi centralny plac w Myszyńcu.

Pisząc o bitwie pod Stokiem regionalny, miejscowy historyk Sylwester Szklarski słusznie podkreśla, że: *Bitwa pod Stokiem zasługuje na uwagę nie tylko dlatego, że była to jedna z większych zwycięskich bitew powstania. Stanowi ona doskonały przykład dobrej taktyki partyzanckiej – zasadzki na siły nieprzyjaciela, poprzedzonej właściwym rozpoznaniem*¹⁷. Specyficzne dla działań w Puszczy Białej były m. in. walki „o kolej”, co było o tyle istotne, że wtedy napływały posiłki dla Rosjan¹⁸. 13 maja powstańcy urządzili zasadzkę w Kietlance na pociąg z wojskiem jadący z Czyżewa do Małkini. Na skutek zdrady i złego zorganizowania bitwa zakończyła się przegraną powstańców. *Wobec obstawienia tylko jednej strony nasypu – czytamy w sprawozdaniu z jej przebiegu – wojska carskie miały zabezpieczone tyły. Brawurowy atak powstańców zwiększył ich straty. Poległo wielu, wśród nich dowódcy, dawni pracownicy kolei Pluciński i Mystkowski oraz zawodowi oficerowie Podbielski i Ostaszewski. Po stracie dowódców kosynierzy i strzelcy rozpiechli się. (...) Bitwa zakończyła się niepowodzeniem i rozbiciem oddziału, utrata słynnych już dowódców powstańczych. Przez niedokładnie przemyślany i opracowany plan siły powstańcze utraciły możliwość opanowania linii kolejowej*¹⁹.

Kolejna potyczka „na torach” rozegrana została 17 maja 1863 r. między Czyżewem a Małkinią. Dowódca powstańczego oddziału były kleryk Stasinkiewicz ...otrzymawszy wiadomość, że dwie rotacje mają przejeżdżać pociągiem nadzwyczajnym, postanowił zaatakować nieprzyjaciela i rozstawił strzelców po obu stronach toru. Gdy maszynista na wystawiony przez dróżnika, trzymanego przez podoficera Laskowskiego, znak bezpieczeństwa zatrzymał pociąg, przyjęto moskali celnym ogniem, od którego zginęło kilkudziesięciu moskali bądź zabitych bądź rannych²⁰.

Swoisty rewanż miał miejsce 1 czerwca, a o jego przebiegu możemy się dowiedzieć z materiałów Stanisława Zielińskiego: *Kłęska Mystkowskiego w kilka tygodni później została pomszczona. W niewielkiej odległości od lasku, w którym moskale rozbili oddział powstańczy, na torze kolejowym był nasyp na malej*

¹⁷ S. Szklarski, *Partyzantka w Puszczy Białej w powstaniu styczniowym*, Ostrołęka 1981, s. 11.

¹⁸ Wprawdzie pierwsze próby wykorzystania pociągów pancernych do działań wojennych podjęli Francuzi jeszcze w 1826 roku i Austriacy w 1846 ale pełniejsze ich wykorzystanie nastąpiło dopiero w czasie amerykańskiej wojny secesyjnej (1861-1865) i wojnach o zjednoczenie Niemiec z Austrią (1866) oraz Francją (1870-1871).

¹⁹ S. Łaniec, *Partyzanci żelaznych dróg roku 1863, Kolejarze i drogi żelazne w powstaniu styczniowym*, Warszawa 1974, s. 208.

²⁰ Za: S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863-1864 (województwo płockie)*, Ostrołęka 2014, s. 49.

przestrzeni błot, porośłych olszyną. Tu jeden z budników kolejowych, należących do organizacji, urządził sam zasadzkę dnia 1 czerwca. Odbił szyny na nasypie, połączył je długą linewką, której koniec trzymał, ukryty w olszynie i tak czekał na pociąg z wojskiem. Wówczas sprowadzano gwardię z Petersburga i jednym z pociągów jechało około 600 żołnierzy. Maszyna z wagonem rekonesansowym, które dla pewności wysyłano zwykle 10 minut przed właściwym pociągiem, przeszły bez przeszkód po odbitych szynach, ukryty zaś budnik, po przepuszczeniu tego rekonesansu, ściągnął w bok szyny z nasypu, a wskutek tego, gdy nadjechał pociąg z wojskiem, spadł z nasypu, druzgocąc się w kawałki. Pozostała tylko jedna masa z ciał i szczątków wagonów. Obywatel, który tak pomścił klęskę Mystkowskiego, uszedł szczęśliwie²¹.

Po śmierci Mystkowskiego pod Kietlanką dowództwo nad oddziałem, liczącym około 1 000 ludzi, oraz nominację wojskowego naczelnika powiatu ostrołęckiego otrzymał pułkownik Maksymilian Wacław Broniewski wsławiony śmiałą ucieczką z więzienia moskiewskiego²².

Największym starciem w powstaniu styczniowym w Puszczy Białej była bitwa pod Nagoszewem (między Ostrowią i Wyszkowem) stoczona 2-3 czerwca 1863 r. Wojskami powstańczymi dowodził Broniewski. Siły rosyjskie stanowiły trzy rotę²³ piechoty, szwadron huzarów i 50 Kozaków. Była to kolumna interwencyjna majora Suchotina²⁴. Walka trwała od godziny 12.30 do 17.00. Zakończyła się zwycięstwem Polaków, Rosjanie stracili około 500 zabitych, powstańców zaś poległo około 110. W bitwie tej udział wzięli kosynierzy i miejscowi chłopci. *Kosynierzy zachwiali się z razu lecz parci przez miejscowych chłopów, Kurpiów - czytamy w pracy Stanisława Zielińskiego - którzy w kije uzbrojeni przybyli z pomocą, dziarsko rzucili się w zboża na moskali. (...) Ponieważ zaś moskale zawzięcie bronili się, zapalono budynki, a podpalili je sami tychże sadyb właściciele, gospodarze z Nagoszewa: Maciej Kozieł, Łukasz i Stefan Stelmachczykowie i Sobieski, którzy niszcząc własne mienie, wraz z zabarykadowanymi moskalami chlubną śmierć ponieśli²⁵.*

Po bitwie nagoszewskiej Wacław Maksymilian Broniewski ze względu na zły stan zdrowia wziął za zgodą Rządu Narodowego urlop zdrowotny i zastąpił go Jakub Jasiński, uczestnik powstania listopadowego, mianowany w połowie czerwca 1863

²¹ S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863-1864*, s. 48.

²² Tamże, s. 51.

²³ Rota w wojsku carskim oznaczała kompanię piechoty i liczyła około 200 żołnierzy.

²⁴ S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863-1864*, s. 51.

²⁵ Tamże, s. 52.

r., w stopniu majora, naczelnikiem powiatu ostrołęckiego. Pod dowództwem Jasińskiego i Konstantego Ramotowskiego Polacy stoczyli dwie bitwy – koło Rząśnika i koło Porządzia.

Ostatnia akcja powstania na tym terenie przeprowadzona była 20 maja, a więc niemal półtora roku od jego wybuchu i miała miejsce w Wyszku. Był to napad na kasę rządową rosyjskiego magazynu solnego zakończony zabraniem z kasy 170 rubli. Spośród mieszkańców Wyszku szczególnym patriotyzmem wykazał się dzierżawca folwarku Wyszów Seweryn Bogdaszewski i ks. Narcyz Wilewski. Bogdaszewski zwany popularnie „rewolucyjnym” naczelnikiem Wyszku prowadził agitację patriotyczną i dostarczał powstańcom broń sprowadzaną przez pruska granicę. Ks Wilewski błogosławił idących do powstania i organizował zbiórki pieniężne m. in. na wyposażenie powstańczych lazaretów. Za swą działalność wyrokiem sądu polowego skazany został na zesłanie na Syberię²⁶.

Aktywnego poparcia dla powstania udzieliło wielu chłopów o czym świadczyć może m. in. fragment raportu władz powstańczych: *„Usposobienie ludu między Narwią i Bugiem w pułuskim i ostrołęckim nie pozostawia nic do życzenia”*²⁷.

Piękną kartę w powstaniu zapisał mieszkaniec Ostrołęki Adam Wojciechowski, pochodzący z rodziny założycieli ostrołęckiej dzielnicy – Wojciechowice. Już w styczniu 1863 r. jako partyzant w oddziale Fryczego dokonał przerzutu przez granice pruską w Myszynie transportu belgijskich sztucerów. Następnie brał udział w bitwie pod Stokiem i Kietlanką. Mianowany naczelnikiem wywiadu na powiat łomżyński i ostrołęcki, śledził ruchy wojsk carskich, przyjmował pocztę, dostarczał rozkazy i fundusze do oddziałów i zbierał podatek narodowy. Udało mu się uniknąć aresztowania, po powstaniu gospodarował w swoim majątku w Wojciechowicach, potem mieszkał w Piotrkowie Trybunalskim. Zmarł w wieku 100 lat w 1935 roku i pochowany został z honorami wojskowymi w rodzinnym grobie na cmentarzu parafialnym w Ostrołęce²⁸. W powstaniu brał także udział ojciec Adama – Marcin Wojciechowski pracownik poczty w Ostrołęce pełniący w jednej z partii powstańczych funkcję skarbnika. Za pomoc powstańcom został aresztowany i więziony w wieży pułuskiej²⁹.

Zarządzeniom represyjnym poddanych zostało wiele osób. Decydowały o tym przede wszystkim takie instytucje znajdujące się w Ostrołęce jak: Komisja Wojenno-

²⁶ J. Szczepański, *Dzieje Wyszku i okolic*, Warszawa 1998, s. 108.

²⁷ E. Halicz, *Kwestia chłopska w Królestwie Polskim*, Warszawa 1955, s. 272.

²⁸ M. Bartniczak, *Powstanie styczniowe w Ostrowi Maz.*, s. 160-161; relacja Bogdana Wojciechowskiego.

²⁹ M. Bartniczak, *Powstanie styczniowe w Ostrowi Maz.*, s. 161.

Śledcza, Komenda Żandarmów oraz naczelnik wojenny i cywilny powiatu. Stosowane były różne kary od kary chłosty przez zesłanie na Syberię aż do kary śmierci. Szczególne ich nasilenie nastąpiło wiosną 1964 r. Wśród zatrzymanych znalazł się m. in. burmistrz Ostrowi Adam Lisbrandt aresztowany 7 maja 1863 r. i pełniący po nim obowiązki burmistrza, dotychczasowy kasjer miejski, Feliks Szablowski (14 września 1863 r.). Wyroki śmierci w Ostrowi wykonywane były przy trakcie ostrołęckim obok rogatki i lewej stronie traktu różańskiego. Przykładowo za M. Bartniczakiem zacytujmy pismo z 4 stycznia płk. Surkowa skierowane do burmistrza Ostrowi: *Wedle confirmacji naczelnika wojennego oddziału petersbursko-warszawskiej drogi żelaznej z 22 m. b. za N.427 – przestępca polityczny, dymisjonowany żołnierz Feliks Ambrozieński, za powieszenie bezbronnego mieszkańca przywiązanego do prawego rzędu, a także za dostarczanie powstańcom kaszy, grochu, słoniny, koszul i za przechowywanie broni dla powstańców – został skazany na pozbawienie wszelkich praw stanu i na karę śmierci przez powieszenie, która to kara ma być wykonana w dniu jutrzejszym o godzinie 10 rano przy trakcie ostrołęckim*³⁰. Wśród represjonowanych znaleźli się Żydzi (co prawda nieliczni), kobiety i żołnierze rosyjscy, którzy przeszli na stronę powstańców (w stosunku do nich najczęściej wyrokowana była kara śmierci). Natomiast niechętny a nawet wrogi stosunek do powstania był kolonistów niemieckich³¹.

Pomniki upamiętniające walki powstańców na terenie Puszczy Białej znajdują się m. in. w, Stoku (odślonięty w 2013 r.), Nagoszewie (wystawiony w 1917 r.), tablica w kościele w Wąsewie (z 1983 r.) i krzyż w Porządziu (1963 r.).

Streszczenie

Artykuł dotyczy walk powstańczych toczonych w latach 1863-1864 w trakcie powstania styczniowego na terenie Kurpiowskiej Puszczy Białej. W owych latach był to powiat ostrołęcki i pułtuski. Działo tam kilkanaście partii powstańczych liczących od kilkunastu do tysiąca partyzantów. Do najważniejszych starć zaliczyć trzeba bitwę pod Nagoszewem, Kietlanką i Stokiem. Główni dowódcy oddziałów partyzanckich na tym terenie to: Ignacy Mystkowski, Bronisław Deskur, Karol Frycze, Wacław Maksymilian Broniewski i Konstanty Ramotowski.

³⁰ M. Bartniczak, *Powstanie styczniowe w Ostrowi Maz.*, s. 125-126.

³¹ J. Szczepański, *Dzieje Wyszkowa*, s. 109.

Summary

The article deals with insurgent fights fought in the years 1863-1864 during the January Uprising in the Kurpiów White Forest. In those years it was the district of Ostrołęcki and Pułtowski. Several insurgent parties were active there, counting from a dozen to a thousand partisans. The most important clashes include the battle of Nagoszew, Kietlanka and Stok. The main commanders of the guerrilla units in this area are: Ignacy Mystkowski, Bronisław Deskur, Karol Frycze, Wacław Maksymilian Broniewski and Konstanty Ramotowski

Słowa kluczowe

Kurpiowska Puszcza Biała, powstanie styczniowe, Stok, Kietlanka, Nagoszewo, Mystkowski, Deskur

Keywords

Kurpiów White Forest, January Uprising, Stok, Kietlanka, Nagoszewo, Mystkowski, Deskur

Bibliografia

1. M. Bartniczak, *Bitwa pod Nagoszewem – 3 VI 1863*, w: „Rocznik Mazowiecki”, t. IV, s.157-216
2. M. Bartniczak, *Powstanie styczniowe w Ostrowi Mazowieckiej i okolicy*, w: *Ostrów Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu*, Warszawa 1975, s. 99-161
3. Z. Chądzyński, *Wspomnienia powstańca z lat 1861-1863*, Warszawa 1963
4. *Demokracja polska w powstaniu styczniowym*, wybór źródeł pod red. E. Halicza, Warszawa 1961
5. D. Deskur, *Z pamiątek dla moich wnuków*, w: *Wydawnictwo materiałów z historii powstania styczniowego 1861-1864*, Lwów 1888
6. A. Dobroński, *Brok i Puszcza Biała w latach 1815-1864*, w: *Brok i Puszcza Biała*, Ciechanów 1989, s. 84-117
7. A. Dobroński, *Dzieje Ostrowi Mazowieckiej do 1914 roku*, Ostrów Mazowiecka 2007
8. S. Gadomski, *Powstanie styczniowe w powiecie pułtuskim*, Pułtusk 1989
9. D. Gimpel, *Dzieje Wyszkowa*, pod red. H. Samsonowicza, Warszawa 1984
10. W. Karbowski, *Zygmunt Padlewski (1835-1863)*, Warszawa 1969
11. S. Kieniewicz S., *Powstanie styczniowe*, Warszawa 1983
12. *Ostrów Mazowiecka. Z dziejów miasta i powiatu*, Warszawa 1975

13. J. Szczepański, *Dzieje Wyszkowa i okolic*, Warszawa 1998
14. S. Szklarski, *Partyzantka w Puszczy Białej w powstaniu styczniowym*, Ostrołęka 1981
15. S. Szklarski, *Zarys powstania styczniowego w Puszczy Białej*, w: *120 rocznica powstania styczniowego na ziemiach województwa ostrołęckiego 1863-1983*, Warszawa 1984, s. 51-59
16. S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863-1864 (województwo płockie)*, Ostrołęka 2014